

بررسی وضعیت کتابخانه‌های پردیس دانشکده‌های فنی دانشگاه تهران و مقایسه آن با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران

نوشین فروزانی

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، معاونت پژوهشی پردیس دانشکده‌های فنی دانشگاه تهران؛
noosh_foruzani@yahoo.com

تاریخ دریافت ۸۸/۱/۲۰ تاریخ تصویب ۸۸/۱۱/۱۲

چکیده

هدف: این پژوهش به بررسی وضعیت کتابخانه‌های پردیس دانشکده‌های فنی دانشگاه تهران و مقایسه آن با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران می‌پردازد.

روش: روش پیمایشی و از نوع توصیفی است و از ابزار چک لیست استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشانگر این واقعیت است که (۱) اهداف و وظایف کتابخانه دانشکده فنی به دلیل نداشتن آئین‌نامه مدون از سطح استاندارد پائین‌تر است. (۲) از نظر سازمان و مدیریت با استانداردهای دانشگاهی فاصله معناداری وجود دارد. (۳) از نظر تعداد نیروی انسانی متخصص نسبت به مجموعه موجود در کتابخانه با سطح استاندارد اختلافی وجود ندارد ولی نسبت به تعداد دانشجویان از سطح استاندارد پائین‌تر است. (۴) از نظر مجموعه کتابخانه‌های پردیس دانشکده فنی با سطح استاندارد فاصله معناداری وجود دارد. (۵) سازماندهی منابع کتابخانه‌های پردیس دانشکده‌های فنی مطلوب و نزدیک به سطح استاندارد است. (۶) خدمات کتابخانه‌ای با سطح استاندارد اختلاف دارد. (۷) از نظر فضا و تجهیزات با سطح استاندارد اختلاف وجود دارد و به نحو احسن از فضا استفاده نشده است و اصلاحات کلی در این بخش باید صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: کتابخانه‌های پردیس دانشکده‌های فنی، استانداردهای کتابخانه‌ای، کتابخانه‌های دانشگاهی.

مقدمه

هیچ دانشگاهی بدون داشتن کتابخانه قوی و غنی، نمی‌تواند به رسالتش جامه عمل بپوشاند بنابراین، کتابخانه‌ها برای ادامه حیات دانشگاه ضروری است. دانشگاه تهران به عنوان قدیمی‌ترین و بزرگترین مرکز دانشگاهی کشور در سال ۱۳۱۳ ه.ش تأسیس شده است. دانشکده فنی هسته اولیه دانشگاه تهران بوده و همواره هدف اصلی خود را پرورش و ارائه آموزش به مستعدترین جوانان کشور دانسته است. دانشکده‌های فنی برای رسیدن به اهداف خود، بایستی کتابخانه‌های توانمندی داشته باشد که بتواند پاسخگوی نیازهای آموزشی و پژوهشی آن باشد. کتابخانه‌های پردیس دانشکده‌های فنی همانند سایر کتابخانه‌ها، جزء جدایی‌ناپذیر دانشگاه بوده و به عنوان بخشی از مجموعه دانشگاهی به شمار می‌روند؛ بنابراین، شایسته است این کتابخانه‌ها از فضا، مجموعه، مدیریت، نیروی انسانی متخصص، خدمات و سازماندهی مناسب برخوردار باشند.

کتابخانه‌ها، از جمله کتابخانه‌های دانشگاهی، در دنیای کنونی از داشتن استانداردها بی‌نیاز نیستند. استاندارد در اصطلاح امروزی به معنای مقیاسی برای اندازه‌گیری، مدل و نمونه اشیاء، تضمین کمیّت و کیفیت، و آنچه دارای مشخصات رسمی است، به کار می‌رود (صمعی، ص ۱۶۹). در کتابخانه‌های علوم و فن‌آوری از جمله کتابخانه‌های مهندسی، استانداردها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. استانداردهای کتابخانه‌ای بیشتر جنبه رهنمودی دارند و با استانداردهای معمول در صنایع تفاوت ماهوی دارند و به دشواری می‌توان آنها را یک استاندارد واقعی دانست. این استانداردها به قصد تأیید و تعریف پیش‌زمینه‌های لازم و نیز ارائه ضوابط و قواعد ضروری برای تحقق ارتقاء سطوح کمی و کیفی تولیدات و خدمات تدوین می‌گردند و روی هم رفته، جنبه رهنمودی دارند.

مراعات کردن استانداردهای کتابخانه‌ای، راهی مطمئن برای کاستن هزینه‌ها، جلوگیری از اتلاف نیروی انسانی و مهمتر از همه ارتقای خدمات کتابخانه‌ای به

کاربران است. هدف از استفاده از استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی، بهبود بخشیدن به وضع این کتابخانه‌ها و پی بردن به نقاط ضعف و نارسایی آنها است. در این پژوهش سعی بر آن شده که وضعیت کتابخانه‌های پردیس دانشکده های فنی از لحاظ کیفی و کمی مورد بررسی قرار گیرد و سپس با استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی مقایسه گردد و بدین وسیله نقاط قوت و ضعف آنها مشخص شود.

هدف و فایده پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، ارزشیابی کتابخانه‌های پردیس دانشکده‌های فنی از نظر مجموعه، امکانات، فضا و نیروی انسانی متخصص و نیمه متخصص براساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی است. بررسی وضعیت این کتابخانه‌ها و ارزیابی کم و کیف آنها، می‌تواند نقاط ضعف و قوت آنها را مشخص سازد. مقایسه وضعیت این کتابخانه‌ها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی، می‌تواند تصویر روشنی از وضعیت کتابخانه‌ها به دست دهد تا مسئولان و دست‌اندرکاران بتوانند به رفع نواقص و کسری‌های احتمالی بپردازند.

جامعه پژوهش

جامعه مورد بررسی در این پژوهش، کتابخانه‌های پردیس دانشکده‌های فنی (شامل ۴ کتابخانه: پردیس مرکزی (۱)، پردیس مرکزی (۲)، متالورژی و برق) است که جمعاً چهار کتابخانه می‌باشند. در این پژوهش، با توجه به محدودیت تعداد کتابخانه‌ها، کل جامعه آماری لحاظ شده و از نمونه‌گیری صرف نظر گردیده است.

پرسش‌های پژوهش

نیروی انسانی متخصص و نیمه‌متخصص موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی در مقایسه با نیروی لازم چه وضعیتی دارد؟

۱. مجموعه کتابخانه‌های مذکور تا چه اندازه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مطابقت دارد؟
۲. فضای موجود کتابخانه‌های مورد بررسی در مقایسه با فضای استاندارد چه وضعیتی دارد؟

متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل: استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران؛
متغیر وابسته: وضعیت موجود کتابخانه‌های مورد بررسی؛

پیشینه پژوهش

هاروی (۲۰۰۵)، در تحقیقی تحت عنوان "استانداردهای کتابخانه دانشکده تازه تأسیس ایرانی" به این نتیجه رسید که: به‌طور کلی، استانداردهای دانشگاهی به صورت یک راهنما برای توسعه دانشکده‌های تازه تأسیس طراحی شده‌اند. این استانداردها، برای راهنمایی کتابدارهای متخصص ایرانی جهت سرویس‌دهی بهتر کتابخانه‌ها می‌باشند. به‌طور کلی، هدف این استانداردها توسعه کتابخانه‌های ایران است نه استانداردسازی آنها.

کویل (۲۰۰۵)، در تحقیقی تحت عنوان "مدیریت تکنولوژی: بررسی استانداردها در یک دوره تغییر پایدار" عنوان کرد که چطور می‌توان استانداردها را ایجاد و یا مدیریت کرد. وی گفت: اهمیت استانداردها به قدری است که فرآیند توسعه استانداردها را در مقیاس ملی و یا اینترنت‌نشال می‌توان فرمول‌بندی کرد. به نظر می‌رسد که این استانداردها، تأثیر عمیقی روی کتابخانه‌ها داشته‌اند (کویل، ص ۲۸۰-۲۸۳).

محمود حقیقی (۱۳۷۳)، به ارزشیابی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران پرداخت. نتایج تحقیق وی نشان داد که مجموعه کتابخانه‌های مورد مطالعه به مراتب پائین‌تر از استانداردهای ACRL هستند.

در سال ۱۳۷۹، دانشگاه تربیت مدرس با هدف دستیابی به نظامی پویا و منطبق بر خواست های کاربران فرهیخته و همگان با فناوری پیشتاز اطلاعات، طراحی کامل "نظام استاندارد کتابخانه جامع دانشگاهی ایران" را وجهه همت خود قرار داده است. در طی بیش از بیست ماه، مجموعه اطلاعات موجود در کشور در این خصوص جمع آوری شده و سپس با در نظر گرفتن لزوم جامعیت قوانین، مجموعاً بیست آیین نامه مختلف مربوط به کلیه فعالیت های جاری و آتی کتابخانه های جامع دانشگاهی تدوین شده است که می توان براساس این قوانین، روش های اجرایی، روند نمای گردش امور، برگه های گردش کار، پست های سازمانی (شرح وظائف و ...) را تهیه و تدوین نمود (مجموعه مستندات کتابخانه تربیت مدرس).

رضا حکیمی و علی طبسی (۱۳۸۲)، در تحقیقی تحت عنوان "مقایسه وضعیت موجود کتابخانه های دانشگاهی زاهدان با استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران" پرداخته اند. این پژوهش به روش توصیفی انجام شده و یافته های این پژوهش نشان می دهد که همه مجموعه کتابخانه های دانشکده ای زیر استاندارد هستند.

ماریا نصیری و فریده عصاره (۱۳۸۳)، در پژوهشی تحت عنوان "مقایسه کتابخانه های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی با استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران" به بررسی این موضوع پرداخته اند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که کتابخانه های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی تازه تأسیس و جوان بوده و حداکثر عمر کتابخانه ها در میان آنها به ۱۵ سال می رسد. به طور کلی، نتایج این بررسی نشان می دهد که وضعیت همه کتابخانه های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی زیر سطح استاندارد کتابخانه های دانشگاهی ایران بوده و رشد کافی نداشته اند. اگرچه وضعیت کیفی، اهداف و وظایف، سازمان و مدیریت، سازماندهی منابع، خدمات کتابخانه های مورد بررسی نزدیک به استاندارد بوده ولی از نظر کمی

(نیروی انسانی، مجموعه، بودجه، ساختمان و تجهیزات) اختلاف بسیار چشمگیر است.

روش پژوهش و ابزار گردآوری اطلاعات

روش پژوهش پیمایشی از نوع توصیفی بوده است. از آنجا که وضع موجود مجموعه، فضا و امکانات و نیروی انسانی با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مقایسه می‌شود، ابزار گردآوری مصاحبه با مسئولان کتابخانه‌ها، مشاهده عینی، مطالعه اسناد و مدارک مکتوب (پرسشنامه‌های کتابخانه نمونه)، جمع‌آوری اطلاعات از واحدهای مختلف دانشکده بوده است. ابتدا اطلاعات لازم درباره مجموعه، امکانات و فضا، نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌ها، تعداد اعضای هیأت علمی و تعداد دانشجویان از واحدهای مربوطه فراهم آورده شده است. بهترین مرجع درباره تعداد دانشجویان و اعضای هیأت علمی، دفتر مدیریت برنامه‌ریزی و نظارت پردیس دانشکده فنی و معاونت آموزشی پردیس دانشکده‌های فنی بوده است و اطلاعات اخذ شده، ملاک عمل قرار گرفت. وضعیت موجود در کتابخانه‌ها، با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مقایسه شد و از فرمول‌های مختلف استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران جهت استانداردسازی استفاده گردید.

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آنها

کلیه کتابخانه‌های مورد بررسی در این تحقیق به‌طور جداگانه از جنبه‌های مختلف با استانداردهای دانشگاهی مقایسه گردیده‌اند. این جنبه‌ها عبارتند از:

۱. اهداف و وظایف
۲. سازمان و مدیریت
۳. نیروی انسانی
۴. مجموعه
۵. سازماندهی منابع
۶. خدمات
۷. ساختمان و تجهیزات.

اهداف و وظایف

آئین نامه مورد استفاده در کتابخانه های پردیس دانشکده همان آئین نامه شورای هماهنگی کتابخانه ها است که زیر نظر متخصصین کتابداری تهیه و تنظیم شده است و در کلیه کتابخانه های دانشگاه تهران قابل اجرا می باشد. اما همه این آئین نامه ها کلی است. قوانین داخلی در هر کتابخانه به سیاست داخلی و شرایط ویژه آن کتابخانه مربوط می شود که باید به شکل مدون در کتابخانه های دانشکده فنی درآید و زیر نظر مسئولان کتابخانه ها و کتابدار متخصص تنظیم و تهیه گردد که در این آئین نامه، ساختار سازمانی، مسئولیت ها، امکانات، برنامه ها و خط مشی، شیوه عملکرد داخلی هر کتابخانه، همچنین رابطه بین کتابخانه های پردیس دانشکده فنی و سلسله مراتب آنها مشخص شود (تعاونی، ۱۳۸۰، ص ۱).

سازمان و مدیریت

کتابخانه های پردیس دانشکده های فنی هر کدام دارای رئیس جداگانه ای می باشد. جایگاه کتابخانه پردیس دانشکده فنی در ساختار اداری مشخص است و زیرمجموعه معاونت پژوهشی دانشکده می باشد. ارتباط روسای کتابخانه ها با معاونت پژوهشی مشخص است و در این موارد با استانداردهای دانشگاهی مطابقت دارد. خط مشی، قواعد و مقررات هر کتابخانه دقیقاً تدوین و تعریف نشده است. حوزه وظایف و مسئولیت های رئیس کتابخانه مدون و مکتوب نیست. هیچ یک از روسای کتابخانه های پردیس دانشکده فنی دارای مدرک کتابداری نیستند. همچنین، وضعیت ارتباطی کتابخانه های پردیس دانشکده فنی و جایگاه آنها تا حدودی نامشخص است. آیا این کتابخانه های اقماری هستند و زیر نظر کتابخانه پردیس مرکزی (۱) اداره می شوند؟ که در این صورت، برای اداره نیاز به روسای جداگانه در کتابخانه نیست و تحت یک سرپرستی متمرکز می توان کتابخانه ها را با برنامه های مشخص اداره کرد؛ یا اینکه این کتابخانه ها هر کدام مستقل و یا یک کتابخانه جداگانه هستند که در این صورت، وضعیت پرسنل،

بودجه، و ...، بایستی دقیقاً مشخص شود. لذا در موارد ذکر شده با استانداردهای دانشگاهی فاصله معناداری وجود دارد که قابل بررسی و تجدید نظر است.

نیروی انسانی

در این بخش، نیروی انسانی از دو بُعد با استانداردها مقایسه شده است؛ تعداد کتابداران متخصص و کمک‌متخصص نسبت به مجموعه و نسبت به تعداد دانشجویان طبق استانداردهای دانشگاهی. جداول زیر، مقایسه نیروهای کتابخانه را از جهات مختلف با استانداردها نشان می‌دهد.

جدول ۱. وضعیت نیروهای متخصص، کمک‌متخصص و غیرمتخصص موجود در کتابخانه‌های پردیس دانشکده-های فنی

نام کتابخانه	کل نیروی انسانی	نیروی انسانی متخصص (ارشد کتابداری)	نیروی انسانی کمک متخصص		نیروی انسانی غیر متخصص	
			کارشناس کتابداری	کاردان کتابداری	دیپلم	فوق دیپلم
پردیس ۱	۸ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۰	۲ نفر	۰
پردیس ۲	۴ نفر	۱ نفر	۲ نفر	۱ نفر	۰	۰
متالورژی	۲ نفر	۰	۱ نفر	۰	۱ نفر	۰
برق	۵ نفر	۱ نفر	۱ نفر	۰	۱ نفر	۱

جدول شماره ۲. مقایسه تعداد کتابداران متخصص و کمک متخصص نسبت به مجموعه و تعداد دانشجویان طبق استانداردهای دانشگاهی

نام کتابخانه	تعداد کل کتابداران	تعداد متخصصین	تعداد کمک‌متخصصین	تعداد غیرمتخصصین	تعداد کل دانشجویان
پردیس ۱	۲۰۹۵	۷۵۰۰۰	۹ نفر	۳ نفر	۴ نفر
پردیس ۲	۱۹۰۸	۳۶۰۰۰	۸ نفر	۱ نفر	۴ نفر
متالورژی	۵۵۲	۱۵۰۰۰	۲ نفر	۱ نفر	۱ نفر
برق	۱۹۰۸	۱۹۰۰۰	۸ نفر	۱ نفر	۲ نفر

قابل ذکر است که محاسبه نیروها بر اساس استانداردهای زیر انجام گرفته است:

۱. میانگین نسبت کتابداران متخصص به کل کارمندان ۲۰ درصد است.
 ۲. نسبت مجموع کتابداران متخصص به کل کارمندان ۶۰ درصد است.
 ۳. به ازای هر ۲۵۰ نفر دانشجو و استاد تمام وقت و یا کسری از آن، یک نفر متخصص / کمک متخصص.
 ۴. به ازای هر ۲۵۰۰۰ جلد کتاب یا سایر منابع کتابخانه موجود، یک نفر متخصص / کمک متخصص (تعاونی، ص. ۱۱).
- بر اساس یافته های مندرج در جداول ۱ و ۲، مشخص می شود که بین تعداد کتابداران فعلی با سطح استاندارد، اختلاف قابل توجهی وجود دارد.

مجموعه

محاسبه مجموعه هر کتابخانه دانشگاهی بر مبنای فرمول زیر انجام می گیرد:

$$V = 100 + 12F + 335E + 300U + 3000M + 20000D$$

مجموعه پایه = رقمی ثابت و نمایشگر حداقل مجموعه ای است که باید همزمان با گشایش هر واحد دانشگاهی در کتابخانه آن موجود باشد. این رقم برای رشته های مختلف فرق می کند. برای فنی و مهندسی ۳۲۰۰۰ مدرک؛ $f =$ تعداد اعضای هیأت علمی، $E =$ تعداد کل دانشجویان، $u =$ تعداد رشته های کارشناسی، $M =$ تعداد رشته های کارشناسی ارشد، $D =$ تعداد رشته ها در سطح دکتری، $V =$ تعداد کل مجموعه کتابخانه (تعاونی، ۱۳۸۰، ص ۱۸).

جدول شماره ۳. مجموعه فعلی کتابخانه های پردیس فنی (محاسبه مجموعه براساس فرمول V)

نام کتابخانه	تعداد اعضای هیات علمی (F)	تعداد دانشجویان (E)	تعداد رشته های کارشناسی (u)	تعداد رشته های کارشناسی ارشد (M)	تعداد رشته های دکتری (D)	مجموعه کل V
پردیس ۱	۹۴ نفر	۲۰۰۱ نفر	۲	۳	۲	۱۱۵۰۸۲
پردیس ۲	۷۶ نفر	۱۸۳۲ نفر	۴	۴	۳	۱۳۴۹۲۴
متالورژی	۲۸ نفر	۵۲۴ نفر	۱	۱	۱	۶۴۴۲۳
برق	۶۱ نفر	۱۸۴۷ نفر	۱	۱	۱	۸۳۵۹۹

جدول شماره ۴. مقایسه مجموعه فعلی کتابخانه‌ها و مجموعه استاندارد

نام کتابخانه	تعداد کل مجموعه فعلی کتابخانه‌ها	تعداد کل مجموعه طبق فرمول V	اختلاف
پردیس ۱	۷۵۰۰۰	۱۱۵۰۸۲	۴۰۰۸۲
پردیس ۲	۳۶۰۰۰	۱۳۴۹۲۴	۹۸۹۲۴
متالورژی	۱۵۰۰۰	۶۴۴۲۳	۴۹۴۲۳
برق	۱۹۰۰۰	۸۳۵۹۹	۶۴۵۹۹

همان‌طور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌گردد، مجموعه فعلی کتابخانه‌ها با استانداردهای دانشگاهی اختلاف قابل توجهی دارند

جدول شماره ۵ نیز تعداد نشریات موجود را با استانداردهای دانشگاهی مقایسه نموده است که برای محاسبه نکات زیر مورد توجه قرار گرفته است:
 X به ازای هر ۶ نفر دانشجو کاردانی و کارشناسی، دست‌کم یک عنوان؛
 X به ازای هر ۲ نفر دانشجو کارشناسی ارشد و بالاتر، دست‌کم یک عنوان؛
 X به ازای هر ۲ نفر هیأت علمی تمام وقت، دست‌کم یک عنوان.

جدول شماره ۵. محاسبه تعداد نشریات ادواری استاندارد مورد نیاز دانشجویان مقاطع مختلف با نشریات فعلی

نام کتابخانه	تعداد دانشجویان کارشناسی	تعداد دانشجویان کارشناسی ارشد	تعداد اعضای هیأت علمی	تعداد نشریات مورد نیاز دانشجویان کارشناسی	تعداد نشریات مورد نیاز دانشجویان ارشد	تعداد نشریات مورد نیاز هیأت علمی	تعداد کل نشریات مورد نیاز	تعداد نشریات موجود	اختلاف
پردیس ۱	۱۱۳۹	۸۶۲	۹۴	۱۹۰	۴۳۱	۴۷	۶۶۸	۸۱۵	+۱۴۷
پردیس ۲	۱۱۵۷	۶۷۵	۷۶	۱۹۳	۳۳۷	۳۸	۵۶۸	۲۰۰	-۳۶۸
متالورژی	۲۹۴	۲۳۰	۲۸	۴۹	۱۱۵	۱۴	۱۷۸	۱۲۶	-۵۲
برق	۱۲۱۷	۶۳۰	۶۱	۲۰۳	۳۱۵	۳۰	۵۴۸	۲۵۰	-۲۹۸

همان طور که ملاحظه شد، بخش مجموعه کتابخانه، تنها از نظر کمی مورد بررسی قرار گرفته است.

سازماندهی منابع

با راه اندازی سیستم یکپارچه کتابخانه ها در دانشگاه تهران، امکان دسترسی یکپارچه کاربران تا حدود زیادی به فهرست واحدی از تمام مجموعه در کتابخانه های دانشکده فنی میسر شده است. استفاده از رسانه های الکترونیکی کتابشناختی و پایگاه های اطلاعاتی Online کتابخانه های معتبر داخل و خارج زیر نظر فهرست نویسان متخصص، از سال ها پیش در کتابخانه مرسوم بوده است. در حال حاضر، فهرست نویسی در کتابخانه پردیس ۱ و پردیس ۲ و برق انجام می شود. فهرست نویسی کتب متالورژی در کتابخانه پردیس ۱ انجام می گردد. این پراکندگی در امر فهرست نویسی ایجاد ناهمگنی خواهد کرد. داشتن یک بخش مرکزی خدمات فنی در یکی از کتابخانه های دانشکده فنی و انجام فهرست نویسی کلیه کتابخانه های دانشکده فنی زیر نظر و نظارت این بخش باعث صرفه جویی در نیرو، بالا رفتن سرعت کار، یکنواختی کار و ... می شود. با توجه به محدودیت بودجه و حجم نسبتاً کم مواد خریداری شده، از نظر زمانی در انجام امور فهرست نویسی در کتابخانه فنی مشکلی نداریم؛ ولی آنچه مسلم است نداشتن آمار دقیق هر ماه از فهرست نویسان و مسئولین بخش خدمات فنی است. در صورتی که فهرست نویسی به صورت متمرکز انجام گردد، تهیه این آمار و در نهایت برنامه ریزی بهتر برای کتابخانه ها میسر خواهد شد.

خدمات

خدمات کتابخانه های دانشکده فنی در راستای برنامه های آموزشی و پژوهشی دانشکده فنی می باشد. ساعت کاری کتابخانه های دانشکده فنی، روزانه ۱۲ ساعت و هفته ای شش روز پاسخگوی مراجعین است. خدمات کپی، پاسخگویی به سؤالات، جستجو در منابع و ...، تا حد زیادی در کتابخانه های دانشکده فنی با استانداردهای دانشگاهی مطابقت دارد. در هیچکدام از کتابخانه های دانشکده فنی

امکانات ویژه معلولان فراهم نشده است. طبق استانداردهای دانشگاهی جهت نظارت بر امور نرم‌افزاری، سخت‌افزاری و شبکه وجود یک متخصص کامپیوتر در کتابخانه ضروری است (تعاونی، ۱۳۸۰، ص ۳۰) که در هیچ‌کدام از کتابخانه‌های موردنظر متخصصی در این زمینه وجود ندارد.

ساختمان و تجهیزات کتابخانه

جهت محاسبه فضای استاندارد، جداول زیر مطابق استانداردهای دانشگاهی تنظیم شده است.

جدول شماره ۶. محاسبه فضای استاندارد لازم براساس عوامل مختلف

نام کتابخانه	تعداد دانشجو	تعداد کتاب هر مترمربع	تعداد نشریات هر مترمربع	تعداد کارمندان هر مترمربع	ازای تعداد استاندارد لازم به فضای استاندارد لازم به	ازای تعداد نشریات استاندارد لازم به	ازای تعداد استاندارد لازم به	ازای تعداد استاندارد لازم به
پردیس ۱	۲۰۰۱	۵۵۰۰۰	۸۱۵	۸ نفر	۱۰۰۰ متر مربع	۴۵۸/۳۳ متر مربع	۴۰/۷۵ متر مربع	۸۰ متر مربع
پردیس ۲	۱۸۳۲	۱۵۰۰۰	۲۰۰	۴ نفر	۹۱۵ متر مربع	۱۲۵ متر مربع	۱۰ متر مربع	۴۰ متر مربع
متالورژی	۵۲۴	۷۲۰۰	۱۲۶	۲ نفر	۲۶۲ متر مربع	۶۰ متر مربع	۶/۳ متر مربع	۲۰ متر مربع
برق	۱۸۴۷	۱۲۷۲۰	۲۵۰	۵ نفر	۹۲۳/۵ متر مربع	۱۰۶ متر مربع	۱۲/۵ متر مربع	۵۰ متر مربع

همان‌طور که در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود، فضای اکثریت کتابخانه‌ها نسبت به میزان مجموعه تعداد دانشجو مناسب است. تنها در کتابخانه پردیس ۲، اندکی با حد استاندارد متفاوت است.

جدول شماره ۷. مقایسه فضای استاندارد لازم با فضای موجود

نام کتابخانه	لازم استاندارد فضای	فضای واقعی	اختلاف سطح استاندارد
پردیس ۱	۱۹۷۴/۴۷ متر مربع	۲۶۲۰ متر مربع	+۶۴۵/۵۳
پردیس ۲	۱۳۶۲/۵ متر مربع	۵۱۰ متر مربع	-۸۵۲/۵
متالورژی	۴۳۲/۸ متر مربع	۴۱۰ متر مربع	-۲۲/۸
برق	۱۳۶۳/۵۷ متر مربع	۶۲۵ متر مربع	-۷۳۸/۷۵

در جدول شماره ۷، مقایسه فضای استاندارد لازم با فضای موجود انجام شده که فضای استاندارد با افزودن ۲۵ تا ۴۰ درصد (برای فضاهایی مانند راهروها، پلکان‌ها، آسانسورها، دستشویی‌ها، برگه‌دان‌ها، و ...) به فضای خالص آن محاسبه شده است (تعاونی، ۱۳۸۰، ص ۳۷).

- طبق نظر کتابداران و مراجعه کنندگان، علیرغم وجود فضای مناسب (از نظر مترژ)، مشکلات کتابخانه‌ها در رابطه با فضا به موارد زیر مربوط می شود:
- تفکیک نشدن بخش قرائت‌خانه از کتابخانه (که در این صورت هم برای مجموعه فضای بیشتری می توان در نظر گرفت و هم برای قرائت‌خانه)؛
 - عدم مقاوم‌سازی ساختمان در بعضی کتابخانه‌ها؛
 - اختصاص ندادن اتاق‌های خاص به پرسنل کادر فنی اغلب کتابخانه‌ها؛
 - ایجاد پله و اختلاف سطح در کتابخانه ها
 - نداشتن تهویه مطبوع؛
 - نداشتن تهویه مطبوع؛
 - نداشتن کنترل میزان انعکاس صدا در کتابخانه‌ها؛
 - عدم اطمینان از آشنایی پرسنل با وسایل اطفاء حریق؛
 - نداشتن امکانات لازم برای معلولان.

بودجه

هر کتابخانه دانشگاهی باید از بودجه کافی، مستقل و متناسب با هدف‌ها و وظایف مدون و مصوب خود برخوردار باشد تا بتواند نیازهای اطلاعاتی جامعه استفاده‌کننده را به‌راحتی برآورده سازد. مدیر کتابخانه باید بودجه‌ای متناسب با اهداف کتابخانه تنظیم نموده تا انتظارات منطقی استفاده‌کنندگان کتابخانه را برآورده سازد و در عین حال، در تعادل با دیگر نیازهای دانشکده باشد. کتابخانه باید منابع مالی خود را با درایت و در جای مناسب مصرف کند. مدیر کتابخانه باید این اختیار را داشته باشد که اعتبارات را تقسیم‌بندی کرده و در چارچوب بودجه کتابخانه و در راستای سیاست‌گذاری دانشکده آن را هزینه نماید. این بودجه باید تأمین‌کننده سطح مناسب کارمندان باشد و کفاف پاداش آنها را بدهد. طبق استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، ۳ درصد از کل بودجه جاری آموزشی، پژوهشی و اداری هر دانشگاه یا دانشکده به کتابخانه آن اختصاص می‌یابد. این مقدار در صورت کمبودهای شدید به ۵ درصد قابل افزایش است. ۷۰ تا ۹۰ درصد بودجه کتابخانه برای تهیه منابع و ۱۰ تا ۳۰ درصد آن برای سایر هزینه‌هاست (تعاونی، ۱۳۸۰، ص ۴۳). بودجه کتابخانه پردیس دانشکده فنی از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه در اختیار معاونت پژوهشی دانشکده قرار می‌گیرد که بودجه اختصاص یافته به دانشکده توسط این معاونت بین گروه‌ها براساس امتیاز ویژه پژوهشی (گرانت) هر گروه، تعداد دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلی، تعداد رشته‌ها، تعداد اعضای هیأت علمی و ... تقسیم می‌گردد. به نظر می‌رسد روسای کتابخانه‌های پردیس دانشکده فنی، تنها مجریان و نظارت‌کنندگان جهت هزینه کردن بودجه مزبور هستند. به دلیل عدم دریافت اطلاعات دقیق مالی بودجه، جامعه مورد مطالعه مورد بررسی قرار نگرفته است.

نتیجه گیری و پیشنهادها

به طور کلی، این واقعیت را باید در نظر داشت که مهمترین شاخص رشد فرهنگی و پیشرفت علمی و صنعتی در کشور، وضع آموزش عالی آن کشور است که از طریق نشر و مهارت های تخصصی، سهم عمده ای در توسعه علمی دارد. بررسی حاضر، ۴ کتابخانه پردیس دانشکده فنی را از نظر کیفی (اهداف و وظایف، سازمان و مدیریت، سازماندهی منابع و خدمات) و از نظر کمی (نیروی انسانی، مجموعه، بودجه و ساختمان و تجهیزات) مورد ارزیابی قرار داده است که نتایج حاکی از آن است که:

۱. آئین نامه خاص کتابخانه های دانشکده فنی بر خلاف استانداردهای دانشگاهی بوده است. لذا، تهیه و تدوین آئین نامه ای مشخص زیر نظر متخصصان کتابخانه دانشکده فنی و با هماهنگی با ضوابط حاکم بر کتابخانه های دانشگاه تهران ضروری است.
۲. سازمان و مدیریت کتابخانه های دانشکده فنی با استانداردهای دانشگاهی فاصله معناداری دارد. متأسفانه هیچکدام از کتابخانه های پردیس دانشکده فنی طبق استانداردها مدیریت نمی شوند.
۳. در بررسی نیروی انسانی، تعداد نیروی متخصص کتابخانه نسبت به مجموعه و تعداد دانشجویان با سطح استاندارد اختلاف چشمگیری دارد. در این بخش پیشنهاد می گردد در توزیع نیروهای متخصص و کمک-متخصص بین واحدها، بررسی مجددی صورت گیرد. همچنین، شرح وظایف یکایک پرسنل به صورت مکتوب در اختیارشان قرار گیرد. متمرکز کردن انجام امور فنی کتابخانه ها در یک واحد و انجام امور ارجاعی در واحدهای تفکیکی، پیشنهاد می گردد.
۴. در بخش مجموعه، با توجه به تعداد دانشجویان در مقاطع مختلف، تعداد اعضای هیأت علمی و ...، میان مجموعه کتابخانه با سطح استاندارد اختلاف نسبتاً قابل توجهی وجود دارد. همچنین، به نظر می رسد کتابخانه های مورد بررسی در بسیاری موارد، فاقد خط مشی مدون

بوده و این شیوه مجموعه‌سازی، موجب اختلال در کیفیت رشد مجموعه شده است. پیشنهاد می‌گردد منابع کتابخانه هر چند وقت یک بار مورد بررسی و بازبینی قرار گیرند و منابع غیرمرتبط از مجموعه خارج شود. همچنین، لازم است مواد مفقود شده پس از ارزیابی نیازهای جاری کتابخانه جایگزین شوند. جهت بررسی کیفیت مجموعه و غنی‌سازی آن، پیشنهاد می‌گردد پرسشنامه‌هایی بین دانشجویان مقاطع مختلف توزیع گردد و از نقطه‌نظرات استفاده‌کنندگان جهت بالا بردن کیفیت مجموعه استفاده گردد.

۵. در بخش سازماندهی منابع، می‌توان گفت سابقه فهرست‌نویسی در کتابخانه پردیس دانشکده فنی با استانداردهای دانشگاهی چندان اختلافی ندارد. اما آنچه که باید مد نظر قرار گیرد، هماهنگی در امر فهرست‌نویسی مواد کتابخانه‌های مختلف است. پیشنهاد می‌گردد که یک بخش فهرست‌نویسی مرکزی زیر نظر متخصصان کتابداری در یکی از کتابخانه‌ها ایجاد گردد و کلیه منابع به شکل هماهنگ سازماندهی شود.

۶. خدمات: به طور کلی، می‌توان گفت وضعیت خدمات در کتابخانه‌های پردیس دانشکده فنی به دلیل هماهنگ نبودن امور خدماتی کتابخانه‌ها، عدم همکاری و هماهنگی در خدمات بین کتابخانه‌ای (در بعضی موارد)، عدم وجود بخش تأمین مدارک و فتوکپی (در بعضی کتابخانه‌ها)، نداشتن بخش مستقل اطلاع‌رسانی، با سطح استاندارد تفاوت قابل توجهی دارد. لذا در این بخش، ارزیابی و سنجش میزان رضایت مراجعین از خدمات کتابخانه خود تحقیق دیگری را می‌طلبد. این پژوهش، کمک شایانی در ارائه بهتر خدمات و اتخاذ تصمیمات جدید برای کتابخانه خواهد کرد.

۷. در بخش فضا و تجهیزات: داشتن فضای کافی، جذاب و حساب‌شده برای کارمندان و مراجعان جهت ارائه خدمات به نحو مطلوبتر در این بخش پیشنهاد می‌گردد (مطابق جداول مربوط به این بخش). همچنین،

متمرکز کردن کتابخانه های واقع در پردیس ۲ (مرکزی پردیس ۲، برق، متالورژی) و ایجاد یک کتابخانه مرکزی جهت دسترسی راحت تر برای واحدهای آموزشی مربوطه و راحتی مراجعان پیشنهاد می گردد. لازم به ذکر است که انجام این امور بایستی زیر نظر کتابداران متخصص در کمیته ای متشکل از رئیس کتابخانه، مسئولان دانشکده، و معماری باتجربه در طراحی کتابخانه و آشنا و علاقمند به جنبه های فرهنگی انجام گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- تعاونی، شیرین (۱۳۸۰). *استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- حقیقی، محمود. (۱۳۷۳) ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران. *پیام کتابخانه*، ش ۲ و ۳: ص. ۶-۲۱.
- حکیمی، رضا؛ طبسی، علی (۱۳۸۲). مقایسه وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی زاهدان با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. *فصلنامه کتاب*، دوره چهاردهم، ص. ۵۲-۵۸.
- دانش آموختگان پردیس دانشکده‌های فنی دانشگاه تهران (۱۳۸۳-۱۳۸۴). *کانون مهندسين فارغ‌التحصیل دانشکده فنی*.
- صمعی، میترا (۱۳۸۱). *استانداردها. دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- لانکستر، فردریک (۱۳۸۲). *نمایشه‌سازی و چکیده‌نویسی: مبانی نظری و عملی*. ترجمه عباس گیلوری. تهران: چاپار.
- مجموعه مستندات کتابخانه تربیت مدرس (۱۳۸۱). تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- نصیری، ماریا؛ عصاره، فریده (۱۳۸۳). مقایسه کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. *کتابداری*، دوره ۳۸، شماره ۴۲، ص. ۷۷-۹۸.

References

- Harvey, John F. (2005). *Iranian Junior College library Standards*. Eric Home.
- Coyle, Karen. (2005). *Managing Technology: Standards in a time of constant change*. *The Journal of Academic librarianship*. Vol: 31(3), 280-283.